

BIBLIJSKI IN LITERARNI FRAZEMI PREVAJALSKO IN LEKSIKOGRAFSKO

Marjeta VRBINC

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: marjeta.vrbinc@ff.uni-lj.si

Alenka VRBINC

Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Kardeljeva ploščad 17, 1000 Ljubljana, Slovenija
e-mail: alenka.vrbinc@ef.uni-lj.si

IZVLEČEK

V prispevku obravnavamo podobnosti in razlike med frazemi v angleščini in slovenščini, ki izvirajo iz Svetega pisma in drugih literarnih del, ki sodijo v skupno evropsko kulturno in jezikovno dediščino. Gradivo, na podlagi katerega smo opravili to raziskavo, obsega 211 frazemov. Vse frazeme smo prevedli v slovenščino, nato pa smo med seboj primerjali frazeme v angleščini in njihove frazeološke in prevodne ustreznice v slovenščini, da bi ugotovili, v kakšni meri se jezika ujemata oz. razlikujeta. Posebno pozornost smo namenili leksikografskim problemom in dilemam, ki so povezani z vključevanjem (mikro- proti makrostruktura) in obravnavo (iztočnice, frazeološko gnezdo, zgledi rabe) teh zvez v eno- in še posebej v dvojezičnih slovarjih (v našem primeru v angleško-slovenskem slovarju).

Ključne besede: frazemi iz Svetega pisma in literarnih virov, semantična analiza, leksikalna analiza, slovarska obravnava frazemov

ESPRESIONI FRASEOLOGICHE DI ORIGINE BIBLICA E LETTERARIA
NELLA TRADUZIONE E NELLA LESSICOGRAFIA

SINTESI

Nell'articolo vengono analizzate le analogie e le differenze tra le espressioni fraseologiche in lingua inglese e in lingua slovena che hanno origine nella Bibbia e in altre opere letterarie, facenti parte della comune cultura europea e del comune patrimonio linguistico. La documentazione all'origine della ricerca si compone di 211 espressioni fraseologiche. Tradotte in sloveno, sono state confrontate tra loro le espressioni fraseologiche in inglese e il loro corrispettivo in sloveno per verificare in quale misura le lingue coincidono ovvero differiscono. Particolare attenzione è stata dedicata ai problemi e dilemmi di ordine lessicografico connessi all'inserimento (microstruttura versus macrostruttura) e alla trattazione (spunto, origine fraseologica, esempi d'uso) di queste frasi idiomatiche in dizionari monolingua e in particolare bilingue (nel nostro caso nel dizionario inglese sloveno).

Parole chiave: espressioni fraseologiche della Bibbia e di fonti letterarie, analisi semantica, analisi lessicale, trattazione delle espressioni fraseologiche nei dizionari

UVOD

V članku skušamo predstaviti podobnosti in razlike med frazemi v angleščini in slovenščini, katerih izvor je Sveto pismo in druga literarna dela, ter opozoriti na leksikografske probleme in dileme, ki so povezani z vključevanjem in obravnavo teh frazemov. Izvedena raziskava, katere rezultati so predstavljeni v tem prispevku, je sinhrona, pri konvencionalizaciji pa gre za diahroni proces; poleg tega ne gre zanemariti tudi zgodovinskih vidikov. Ko postane neologizem konvencionaliziran in se ne uporablja več v originalnem kontekstu, se razlaga ali motivacija metafore lahko izgubi ali pa postane nerazumljiva. Neologizmi grede torej skozi proces semantičnega siromašenja ali semantičnega premika (Moon, 1998, 40).

V preteklosti so bili frazemi v angleščini pod močnim vplivom skupne evropske jezikovne in kulturne dediščine; danes je ta vpliv mnogo manjši, kajti veliko močnejši postaja vpliv med posameznimi različicami angleščine, kar pomeni, da v britansko angleščino vdirajo frazemi iz ameriške angleščine. Mnogi frazemi so v preteklosti nastali s pomočjo kalkiranja, kajti jeziki so vedno vplivali drug na drugega in tudi slovenščina tu ni bila izjema. Tako je bila slovenščina v času avstro-ogrske monarhije (od 14. stoletja do leta 1918) pod vplivom nemščine, po 1. svetovni vojni pod vplivom srbohrvaščine, po osamosvojitvi leta 1991 pa nanjo najbolj vpliva angleščina, kar je tudi v skladu s kontekstom 'jezikovnega približevanja' (Pedersen, 1992) v okviru Evropske unije. Primeri kalkov v slovenščini so: *the tip of the iceberg* – vrh ledene gore, *the carrot and (the) stick* – korenček in palica.

Za pravilno in primerno rabo frazemov morajo imeti govorniki določenega jezika ustrezno znanje, na voljo pa morajo imeti tudi določene informacije. Značilno za posamezne kulture je, da so omejene na določen prostor (ki ni nujno omejen na določen jezik), zato se tudi frazemi običajno ne uporabljajo izven tega prostorsko omejenega okvira. Vseeno pa lahko nekatere frazeme uporabljamo bolj univerzalno kot druge; zlahka jih prevedemo v drug jezik, pa tudi metaforični pomen je razumljivejši. Frazemi imajo lahko svoje korenine v zgodovini jezika (Gläser, 1988, 267; Kržišnik, 2000, 68–69). Najpogostejši frazemi imajo lahko zelo globoke korenine, pojavili so se že pred več stoletji in jih najdemo v različnih jezikih. Številne lahko v druge jezike tudi prevedemo in rečemo lahko, da postajajo internacionalni. Vzoredne stalne besedne zveze torej lahko najdemo v različnih jezikih. V takih primerih govorimo o univerzalnosti določenih situacij, v katerih se lahko znajdejo ljudje, in o kulturološki specifikki. Bistveno je, da so situacije kulturološke stalnice ali kulturološke univerzalije; razlikujejo se samo metaforični izrazi, ki te situacije opisujejo. S kulturološkega vidika ni tako zelo pomemben uporabljeni izraz – veliko pomembnejša je situacija, za opis katere je nastal določeni frazem (Moon, 1992, 18–19).

Metafora je pomembna zaradi funkcije, ki jo ima, tj. razlaganje, pojasnjevanje, opisovanje, ocenjevanje in zabavanje (Knowles, Moon, 2006, 2–5). Uporablja se jo v govornem in pisnem jeziku, kajti včasih ni na voljo kakšen drug način opisovanja določene situacije. Kadar imamo možnost izbire, se odločimo za frazeološko metaforo, da z njeno pomočjo posredujemo svoje mnenje ali občutke o določeni stvari; prav tako z metaforo razložimo, kakšna je določena stvar, posredujemo pomen na zanimivejši ali izvirnejši način ali pa jo uporabimo za izražanje vsega zgoraj navedenega. Za Sveto pismo in literarna dela so značilne številne izvirne besedne zveze in prav zaradi tega Sveto pismo in literarna dela pogosto povezujemo z metaforami.

METODE

Iz literarnih del izvira ogromno frazemov, zato je gradivo, na katerem temelji ta raziskava, sestavljeno s pomočjo dveh virov: *Oxford Idioms Dictionary for Learners of English* in *A Concise Dictionary of Phrase and Fable*. Iz obeh slovarjev smo v gradivo vključili vse frazeme, pri katerih je bilo navedeno, da izvirajo iz literarnega dela. Upoštevali smo samo frazeme, ki so bili originalno uporabljeni v literarnem besedilu (proza, poezija ali drama), tudi če se po obliki sedaj malenkost razlikujejo od prvotne oblike ali pa če je oblika frazema, ki jo uporabljamo danes, precej drugačna od oblike, ki jo najdemo v literarnem delu. V gradivo niso vključeni frazemi, za katere ni mogoče točno ugotoviti, ali res izvirajo iz literarnega dela, prav tako pa tudi ne frazemi, ki izvirajo iz legend, mitov, ljudskih pripovedk ali otroških pesmic.

Gradivo za raziskavo sestavlja 211 frazemov: frazemi, ki izvirajo iz Svetega pisma (115 frazemov, kar pomeni 54,5 %), frazemi iz Shakespeareovih del (44 frazemov, kar pomeni 20,9 %) in frazemi iz drugih literarnih del (52 frazemov, kar pomeni 24,6 %).

Za vse frazeme, vključene v gradivo za raziskavo (in zapisane ležeče), smo poiskali frazeološke ali prevodne (zapisane v enojnih narekovajih) ustreznice v slovenščini, nato pa smo analizirali frazeme v angleščini in njihove ustreznice v slovenščini. Rezultati raziskave so predstavljeni v poglavju Analiza angleških frazemov, ki izvirajo iz literarnih del, in njihov prevod v slovenščino.

VIRI FRAZEMOV V GRADIVU ZA RAZISKAVO

Sveto pismo in njegov vpliv na kulturo in jezik

Po svoji univerzalnosti se Sveto pismo verjetno ne more meriti z nobeno drugo duhovno stvaritvijo človeka. Sveto pismo dejansko lahko beremo na različnih nivojih: kot versko knjigo, etični standard za življenje, zgodovino judovstva in krščanstva, filozofsko tradicijo in kot literarno umetnino; zaradi vsega tega 'knjiga vseh knjig' ohranja neuničljivo živahnost in moč, s katerima

kljubuje tisočletjem (Bernik, 1998, 47). Univerzalne pripodobne, frazemi in motivi, kot so Bog in ljudje, konflikt med dobrim in zlim, ljubezen, ljubosumnost in človekov boj za svobodo, resnico in pravico, so univerzalne teme, ki so prodrle v besedišče, vsakdanji govor in v vse vidike kulture narodov v skoraj vseh državah sveta (Krašovec, 1998, 52).

Skoraj tako pomembni kot Sveto pismo samo so tudi prevodi Svetega pisma v različne jezike. Ti prevodi so pogosto karakterizirali cela obdobja in tvorili temelje za razvoj nacionalne literature. To velja tako za Luthrov prevod Svetega pisma v nemščino kot za angleško *Verzijo kralja Jakoba* (King James Version) ali za Dalmatinov prevod v slovenščino (Drnovšek, 1998, 42). 'Avtorizirana' verzija ali *Verzija kralja Jakoba* iz leta 1611 je postala najvplivnejše delo angleške proze (Sanders, 2000, 192–193). Zelo hitro je ta verzija izpodrinila vse prejšnje prevode, ljudje so jo visoko cenili, se jo učili na pamet in jo citirali, njen vpliv pa se je hitro razširil po vsem angleško govorečem krščanskem svetu. Podobno velja tudi za slovenščino, saj so svetopisemska tematika, svetopisemski slog in jezik očitna značilnost slovenske književnosti (Bernik, 1998, 47). Kot zanimivost naj omenimo, da je Dalmatinov prevod Svetega pisma ostal v rabi tudi po koncu protestantizma na Slovenskem, kar je omogočil papež s posebnim dovoljenjem.

Vpliv Svetega pisma na evropske jezike je opazen tudi pri lastnih imenih, npr. Adam, David, Jožef, Mihael, Sara, ki nastopajo tudi v frazemih, npr. *as old as Methuselah* (v slovenščini: star kot Metuzalem), *the wisdom of Solomon* (v slovenščini: Salomonova modrost). Prav tako so pomembne besede in številni frazemi, ki so tipično svetopisemski, npr. *scapegoat* (v slovenščini: grešni kozel), *the garden of Eden* (v slovenščini: raj), *a forbidden fruit* (v slovenščini: prepovedani sad), *an eye for an eye and a tooth for a tooth* (v slovenščini: oko za oko, zob za zob) (Krašovec, 1998, 52–53).

V slovenščini in po vsej verjetnosti tudi v angleščini in drugih jezikih so se biblične stalne zveze oblikovale na naslednje načine (povzeto po Kržišnik, 2000, 70–71):

a) Besedna zveza se je osamosvojila v dobesedni obliki (npr. *prah si in v prah se povrneš, dati cesarju kar je cesarjevega, in bogu, kar je božjega*).

b) Besedna zveza se je osamosvojila v nekoliko spremenjeni obliki:

- sprememba glede na to, kaj je v jeziku običajnejše: *blagor ubogim na duhu* (namesto 'blagor ubogim v duhu');

- večja ali manjša sprememba leksikalne zapolnitve: *biti trn v peti* (namesto 'biti trn v očesu');

- sprememba besednega reda: *dežela, kjer se cedi(ta) med in mleko* (namesto 'dežela, kjer se cedi(ta) mleko in med');

- krajšanje: (*kaj*) *iti skozi šivankino uho* (iz »Laže gre kamela skozi šivankino uho kakor bogatin v nebeško kraljestvo«).

c) Besedna zveza je bila sprejeta kot ljudska modrost, npr. »Poglejte ptice pod nebom! Ne sejejo in ne žanjejo...«, ki lahko osamosvojena tvori mnoge variante, npr. *kar seješ, žanješ, kdor zgodaj seje, zgodaj žanje, kdor seje, ta žanje*.

d) Besedna zveza se je oblikovala na podlagi biblične zgodbe ali kakega dogodka v njej (*izgubljeni sin, ločiti ljuljko od pšenice*).

Pri prevajanju frazemov iz Svetega pisma bi pričakovali, da bomo najustreznejšo prevodno ustreznico dobili, če bomo primerjali Sveto pismo v angleščini in Sveto pismo v slovenščini, vendar pa zadeva ni tako preprosta. Glavni problem, povezan s prevajanjem frazemov iz Svetega pisma, je, da se frazem, ki ga prevajamo, in dejanska formulacija v Svetem pismu ne ujemata vedno popolnoma. To še posebej velja za t. i. *Sodobno angleško verzijo* (Contemporary English Version) Svetega pisma iz leta 1999; edina rešitev v takem primeru je, da si pomagamo z različnimi verzijami Svetega pisma, v katerih preverjamo, ali bomo v njih našli frazem v obliki, v kateri ga imamo zapisanega. Številne frazeme, ki jih v *Sodobni angleški verziji* ni, najdemo v *Verziji kralja Jakoba*. Zdi se, da se različni prevodi Svetega pisma v angleščino med seboj kar precej razlikujejo, hkrati pa ugotavljamo, da številni frazemi dejansko izvirajo iz starejših verzij prevoda. Če primerjamo različne prevode Svetega pisma v slovenščino, npr. *Slovenski standardni prevod* (iz leta 1997) in Dalmatinovo Biblijo (iz leta 1584), ne opazimo tako velikih razlik kot pri angleških verzijah prevoda.

William Shakespeare in druga literarna dela

William Shakespeare je resda umrl že pred skoraj 400 leti, kljub temu pa ta največji angleški dramatik in pesnik še vedno živi, in to ne samo zaradi svojih del, ampak tudi zaradi besed, frazemov in pregovorov, ki mu jih pripisujejo in ki se v angleščini še vedno uporabljajo. Tako je Shakespeare uporabil besedne zveze (ki v njegovih časih seveda še niso imele statusa frazemov), kot sta *the green-eyed monster* (v slovenščini: 'ljubosumnost, ljubosumje, zavist') in *have been hoisted by their own petard* (v slovenščini: ujeti se v lastno zanko, kdor drugim jamo koplje, sam vanjo pade), in ustvaril besede, kot so *marketable* (v slovenščini: 'ki se dobro trži/prodaja', 'tržljiv', 'prodajljiv'), *reword* (v slovenščini: 'preformulirati') in *misquote* (v slovenščini: 'napačno citirati') (Flavell, Flavell, 2006, 152).

Kljub velikemu vplivu Shakespearjevega jezika na angleščino je pogosto težko ugotoviti, kdaj je bila določena beseda ali besedna zveza prvič uporabljena oziroma kdo jo je dejansko skoval ali prvi uporabil. Shakespeare je pogosto uporabil zvezo, ki so jo v tistem času že uporabljali (npr. *pin someone/something on one's sleeve* – 'biti zelo navezan na koga/kaj'), in jo malenkost predelal, tako da jo danes pripisujemo njemu (npr. *to*

wear one's heart on one's sleeve – v slovenščini: nositi srce na dlani) (Flavell, Flavell, 2006, 273).

Močan vpliv Shakespearjevega jezika na vsakdanji govor se je ohranil kljub kasnejšim spremembam v jeziku, kar je še danes opazno v govorjeni angleščini. Angleži so stoletja citirali barda, ne glede na to, ali so se tega zavedali ali ne. Kot ugotavlja Macrone (2000, xi–xii), je v angleščino iz Shakespearovih del prišlo veliko število vsakdanjih besed in zvez – številne so postale tako običajne, da jih danes uporabljamo, ne da bi pomislili, od kod pravzaprav izvirajo.

Poleg Svetega pisma in Shakespearovih del izvirajo frazemi v angleščini tudi iz drugih literarnih del, čeprav v veliko manjši meri. Tako izvira reklo *fools rush in (where angels fear to tread)* (v slovenščini: 'spopasti se s stvarmi, s katerimi se drugi ljudje nočejo ukvarjati') iz *Eseja o kritiki Alexandra Popa* (1711). *The Shape of Things to Come* (v slovenščini: 'Oblika prihajajočih stvari') H. G. Wellsa (1933) je naslov priljubljenega dela o političnih in znanstvenih špekulacijah, iz njega pa se je razvil frazem *be the shape of things to come* 'kazati, kako se bodo stvari v prihodnje razvijale'. Tudi John Milton je prispeval številne zveze, ki jih danes najdemo v angleščini kot frazeme, npr. *trip the light fantastic* (v slovenščini: 'plesati') iz njegovega dela *L'Allegro* (1632). Danes se ta zveza uporablja kot šaljivi kliše za 'plesati', čedalje bolj pa se uporablja tudi v številnih novih sobesedilih od nogometa do atletike in politike, torej tam, kjer so za uspeh potrebni spretni koraki (Flavell, Flavell, 2006, 296). Kljub temu da daje frazem *a knight in shining armour* (v slovenščini: princ na belem konju) vtis, da izvira iz srednjega veka, je nastal v 20. stoletju, prvič pa naletimo nanj v delu Victorja Channinga *Whip Hand* (1965).

Kot je razvidno iz zgoraj navedenih primerov, izvirajo v angleščini številni frazemi iz naslovov literarnih del ali pa so jih avtorji uporabili v delu samem. Poudariti je treba, da se tudi ti frazemi uporabljajo v različnih sobesedilih oz. je zanje značilna različna jezikovna zvrstnost.

ANALIZA ANGLEŠKIH FRAZEMOV, KI IZVIRAJO IZ LITERARNIH DEL, IN NJIHOV PREVOD V SLOVENŠČINO

Če primerjamo angleške frazeme, ki, etimološko gledano, izvirajo iz literarnih del, in njihove prevodne ustreznice v slovenščini, ugotovimo, da obstaja več različnih skupin:

1. Frazem v angleščini je primerljiv z ustreznico v slovenščini tako semantično kot tudi glede na sestavinsko zapolnitev:

cast pearls before swine – metati bisere svinjam

Vir: Sveto pismo

like rats deserting/leaving a sinking ship – podgane že zapuščajo ladjo

Vir: William Shakespeare

ugly duckling – grdi raček

Vir: Hans Christian Andersen

2. Frazem v angleščini je glede na sestavinsko zapolnitev skoraj enak ustreznici v slovenščini z manjšimi odstopanji v sestavinah (semantika in pragmatika frazema ostaneta nespremenjeni):

thorn in the flesh – trn v peti

Vir: Sveto pismo

kill the goose that lays the golden egg/eggs – ubiti kokoš, ki nese zlata jajca

Vir: Ezop

Prince Charming – princ čigavih sanj

Vir: pravljica (Pepelka)

3. Frazem je v angleščini popolnoma drugačen od ustreznice v slovenščini. Frazemi, ki izvirajo iz literarnih del, so pogosto prevedeni dobesedno, vendar tega prevoda rojeni govorec slovenščine ne bi razumel:

gird (up) one's loins – zavihati rokave

Prevod v Svetem pismu: opasal si je ledje

the primrose path – z rožicami postlano življenje, ki se slabo konča (v slovenščini je ustaljeno samo z rožicami je postlano komu, kar pomeni 'kdo ima dobro, lahko življenje'; 'ki se slabo konča' je že sobesedilni dodatek, ki pojasnjuje pomen angleškega frazema)

Prevod v slovenščino (Milan Jesih): po cvetoči poti v večni kres

Vir: William Shakespeare

4. Frazem v angleščini in njegova ustreznica v slovenščini se zelo razlikujeta, vendar pa dobesedni prevod v slovenščini obstaja, a je semantično različen. Frazem v angleščini in njegov dobesedni prevod v slovenščini sta primer t. i. lažnih prijateljev:

apple of one's eye – 'ljubljenček koga'

Dobesedni prevod: *punčica čigavega očesa* (rabljeno v zvezi *paziti na koga kot na punčico svojega očesa*, kar pomeni 'zelo')

Vir: Sveto pismo

5. Frazem v angleščini ustreza frazemu v slovenščino, edina razlika je, da pišemo posamezne sestavine frazema v angleščini z veliko začetnico, v slovenščini pa ne (gre za razlikovanje na ortografski ravni, kar je moč pričakovati), seveda pa je tudi s skladenjskega vidika zveza različna:

Tower of Babel – babilonski stolp

Vir: Sveto pismo

Day of Judgement – sodni dan

Vir: Sveto pismo

SLOVARSKA OBRAVNAVA FRAZEMOV IZ LITERARNIH DEL

Na podlagi izsledkov analize protistavnih razlik med angleškimi frazemi, ki izvirajo iz literarnih del, in njihovimi

prevodnimi ustreznici v slovenščini je potrebno nekaj besed nameniti vključevanju teh zvez v dvojezični slovar in njihovi obravnavi v dvojezičnem slovarju.

1. Makro- proti mikrostruktura:

Poudariti je treba, da je večina frazemov v angleških enojezičnih slovarjih (npr. v OALD8, CALD3, MED2, ODE3) vključena v posebno frazeološko gnezdo, vendar pa je to za uporabnika slovarja, ki je s tem seznanjen, tudi zavajajoče, kajti upravičeno lahko domneva, da je to edino mesto v slovarju, kjer lahko najde frazeme. To vsekakor ne ustreza dejanskemu stanju, kajti številni frazemi se danes uporabljajo tako pogosto, da sčasoma dobijo status večbesednega leksema, večbesedni leksemi pa so v sodobnih slovarjih glede na najnovejša dognanja metaleksikografije vključeni kot samostojne (večbesedne) iztočnice. Uporabniku slovarja se bo verjetno zdelo logično, da bo našel *holier-than-thou* kot samostojno iztočnico v slovarju, kajti pisanje z vezaji implicira, da se beseda danes uporablja kot pridevnik, čeprav je šlo originalno za večbesedno zvezo. Prav zaradi tega

je v slovarju obravnavana kot vse ostale enobesedne iztočnice. Obstajajo tudi zapletenejši primeri, kjer je večbesedna zveza obravnavana kot samostojno geslo, na primer *scarlet woman, Day of Judgement, holy of holies, salad days, ugly duckling, fairy godmother*. S stališča uporabnika je v prvi vrsti zelo težko ugotoviti, da dve ali več besed, na katere naleti v besedilu, spadajo skupaj. Poleg tega pa velikokrat tudi ne ve, kje v slovarju naj išče te zveze: v frazeološkem gnezdu ali kot samostojne iztočnice. To potrjujejo tudi raziskave rabe angleških enojezičnih slovarjev za tujejezične govorce, opravljene v Sloveniji (prim. Vrbinc, Vrbinc, 2004).

Frazemi, ki izvirajo iz literarnih del, so torej v slovarje vključeni v okviru frazeološkega gnezda in/ali kot samostojne iztočnice, nekatere frazeme pa najdemo tudi kot zglede rabe, iz katerih je razvidno, kako se iztočnica uporablja v sobesedilu (prim. zgled rabe *be the root of all evil* v geselskem članku samostalnika *root*, 3. pomen, zgled rabe v geselskem članku glagola *sin* in zgled rabe v geselskem članku pridevnika *sad*, 1. pomen):

<p>root (<i>sam.</i>) 1. korenina: <i>pull the plant by the roots</i> izpuliti rastlino s korenino vred 2. (anat.) koren, korenina 3. glavni razlog/vzrok: <i>be/lie at the root of sth</i> biti vzrok česa • <i>be the root of all evil</i> biti vir vsega zla • <i>get to the root of the problem</i> priti težavi do dna • <i>root cause</i> glavni vzrok 4. (jez., mat.) koren 5. (glas.) osnovni ton FRAZEMI <i>have a (good) root round</i> (brit., pog.) premetati kaj; <i>put down roots</i> pognati korenine, zakoreniniti (se); root and branch temeljito, popolnoma: root and branch reforms temeljite reforme; take root pognati/poganjati korenine</p>	<p>sin (<i>gl.</i>) grešiti, pregrešiti se: <i>be more sinned against than sinning</i> kdo je bolj žrtev kot krivec</p>	<p>sad (<i>prid.</i>) 1. žalosten: <i>The divorce left him sadder and/ but wiser</i>. Ločitev je bila zanj grenka izkušnja, iz katere se je marsikaj naučil. 2. (pog.) dolgočasen FRAZEMI <i>sad to say</i> na žalost</p>
--	--	---

Opazimo lahko, da se tu nakazuje problem ločevanja frazema in kolokacije. Pričakovali bi, da je to razlikovanje razloženo v obslovarskih besedilih, vendar pa je situacija popolnoma drugačna. V vseh izdajah angleških enojezičnih slovarjev za tujejezične govorce, ki so izšle v zadnjih 15 letih, so obslovarska besedila zreducirana na minimum, pravzaprav je ostal samo še grafični prikaz geselskih člankov s kratkim pojasnilom strukture geselskega članka. V angleških enojezičnih slovarjih za rojene govorce so obslovarska besedila sicer ohranjena, vendar so tudi ta manj podrobna kot v prejšnjih izdajah. Tako frazeologiji tudi v teh slovarjih ne namenjajo posebne pozornosti.

2. Dobesedni prevod proti kontekstualno pogojeni prevod:

a) Sveto pismo:

Upoštevajoč semantiko frazemov, ki izvirajo iz Svetega pisma, je potrebno poudariti, da dobesednega prevoda, ki ga najdemo v *Slovenskem standardnem prevodu* (1997), ne moremo uporabiti kot prevodno

ustreznico številnih bibličnih frazemov. Poudariti je treba, da se v obeh primerjanih jezikih niso frazeologizirala ista citatna mesta, prav tako pa imajo lahko isti izcitati frazemi v različnih jezikih različen status (v jeziku sploh ali samo kateri od zvrsti). Kot primer lahko navedemo angleški frazem *turn/beat swords into ploughshares*. Če pogledamo, kako je ta frazem ubeseden v *Sodobni angleški verziji* (1. stolpec v spodnjem primeru; posamezne dele citiranih odlomkov podčrtali avtorici prispevka), vidimo, da ne ustreza različici, ki se uporablja v sodobni angleščini. Po drugi strani pa najdemo frazem v tej obliki v *Verziji kralja Jakoba* (2. stolpec v spodnjem primeru). V slovenščini najdemo dobesedni prevod samo v Svetem pismu (*prekovati svoje meče v lemeže*; prim. odlomke iz Svetega pisma spodaj), vendar zveze večina rojenih govorcev slovenščine ne razume (predvsem zaradi nepoznavanja pomena besede 'lemež') in je tudi ne uporablja. Zaradi tega mora sestavljavec slovarja v takem primeru uporabiti neidiomatski prevod, ki pa je semantično ustrezen: npr. 'prenehati se bojevati in se lotiti miroljubnih dejavnosti'.

1.	Izaija 2, 4	
	He will settle arguments between nations. <u>They will pound their swords and their spears into rakes and shovels;</u> they will never make war or attack one another.	And he shall judge among the nations, and shall rebuke many people: and <u>they shall beat their swords into plowshares, and their spears into pruninghooks:</u> nation shall not lift up sword against nation, neither shall they learn war any more.
	Razsojal bo med narodi, dokazoval številnim ljudstvom. <u>Svoje meče bodo prekovali v lemeže in svoje sulice v srpe.</u> Narod ne bo več vzdignil meča proti narodu, ne bodo se več učili vojskovanja.	
2.	Joel 3,10	
	<u>Make swords out of plows and spears out of garden tools.</u> Strengthen every weakling.	<u>Beat your plowshares into swords, and your pruninghooks into spears:</u> let the weak say, I am strong.
	Joel 4, 10 Svoje lemeže prekujte v meče in svoje srpe v kopja; kdor je šibak, naj reče: »Junak sem!«	
3.	Mihej 4, 3	
	He will settle arguments between distant and powerful nations. <u>They will pound their swords and their spears into rakes and shovels;</u> they will never again make war or attack one another.	And he shall judge among many people, and rebuke strong nations afar off; and they shall <u>beat their swords into plowshares, and their spears into pruninghooks:</u> nation shall not lift up a sword against nation, neither shall they learn war any more.
	Razsojal bo med številnimi ljudstvi, dokazoval močnim narodom v daljavo. <u>Svoje meče bodo prekovali v lemeže in svoje sulice v srpe.</u> Narod ne bo več vzdignil meča proti narodu, ne bodo se več učili vojskovanja.	

b) Druga literarna dela:

*discretion is the better part of valour*Vir: William Shakespeare: *Henrik IV*, 1. del, V, 4

Prevod v slovenščino (Matej Bor in Anuša Sodnik):

Opreznost je boljša polovica junaštva

Slovarska ustreznica: previdnost je mati modrosti

*cry wolf (once too often)*Vir: *Ezopove basni*

Prevod v slovenščino (Vasja Cerar):

... deček ... je zaklical: »Na pomoč, volk je!«

Zato je ... deček ... zavpil: »Volk! Volk!«

Slovarska ustreznica: 'zganjati paniko'

3. Frazem proti izpeljanke in zloženke iz frazema:

Zanimivo je tudi, da so frazemi lahko podvrženi besedotvornim procesom, zaradi česar so v slovar vključene iztočnice, ki so izpeljane iz določenega frazema. Tako sta, na primer, pridevnik *hard-line* in samostalnik *hardliner* tvorjena iz samostalniške besedne zveze *hard line*, ki je vključena kot samostojna iztočnica s frazemom *take a hard line*.

hard line (*sam.*) trdost, strogost **FRAZEMI take a hard line** odločno ukrepati, biti nepopustljiv

hard-line (*prid.*) ekstremističen, zagrizen**hardliner** (*sam.*) zagrizenec, zagrizenka, ekstremist, ekstremistka

4. Monosemija proti polisemiji:

Večina frazemov iz literarnih del je enopomenskih, nekateri pa so tudi večpomenski. V nekaterih primerih se lahko eden od pomenov nanaša na izhodiščni pomen, medtem kot se drugi uporablja v prenesenem (tj. frazeološkem) pomenu (prim. *holy of holies* spodaj; 1. pomen je izhodiščni pomen, 2. pomen pa je frazeološki pomen). Druga možnost je, da se prvotni pomen ni ohranil in v tem primeru se polisemija nanaša na preneseni pomen oz. prenesene pomene (prim. *fall by the wayside* spodaj).

holy of holies (*sam.*) **the holy of holies 1.** (prostor v templju) najsvetejše **2.** (šalj.) prostor za posvečene ljudi

fall by the wayside 1. propasti: *Luxury items fell by the wayside during a recession.* Luksuzni izdelki med recesijo niso šli v promet. **2.** odpasti

5. Osnova frazema izvira iz literarnega dela, zlasti iz Svetega pisma, in je sestavni del različnih frazemov:

Zveza 'kingdom come' izvira iz vrstice 'Thy kingdom come' v Očenašu v Svetem pismu (Matej 6, 10). Iz te zveze sta v angleščini nastala dva frazema, in sicer *till/until kingdom come* in *blow sb/sth to kingdom come*, ki morata biti seveda vključena v dvojezični slovar.

till/until kingdom come (zastar.) celo večnost

blow sb/sth to kingdom come (pog.) popolnoma raznesti koga/kaj

6. Variabilnost ene ali več sestavin frazema:

Naslednji zelo pomembni vidik, ki ga moramo upoštevati pri vključevanju frazemov v slovar, je variantnost frazemske sestavine. Frazem *the error of one's ways*, na primer, ki ga najdemo v *Verziji kralja Jakoba* (2. stolpec v spodnjem primeru), ne pa v *Sodobni angleški verziji* (1. stolpec v spodnjem primeru), se danes uporablja z dvema glagoloma, in sicer *see/realize the error of one's ways*.

Jakob 5, 20

If you turn sinners from the wrong way, you will save them from death, and many of their sins will be forgiven.	Let him know, that he which converteth the sinner from <u>the error of his way</u> shall save a soul from death, and shall hide a multitude of sins.
---	--

see/realize the error of one's ways – 'sprevideti napako'

Drugi primer je frazem *pound of flesh*, ki izvira iz Shakespearovega *Beneškega trgovca*, in se ga danes uporablja s tremi glagoli, in sicer *have/want/demand one's pound of flesh*.

Beneški trgovec, IV. dejanje, 1. scena

And where thou now exact'st the penalty,
Which is a pound of this poor merchant's flesh,
Thou wilt not only loose the forfeiture ...

have/want/demand one's pound of flesh – 'brezobzirno zahtevati svoje nazaj'

7. Jezikovna zvrstnost frazemov iz literarnih del:

Glede na jezikovno zvrstnost uporabljamo frazeme v zelo raznolikih situacijah, zaradi česar najdemo v slovarjih celo vrsto stilnih kvalifikatorjev od 'zastarelo' do 'knjižno', 'slabšalno' in celo 'pogovorno'. V skladu s tem moramo tudi v dvojezičnih slovarjih frazeme ustrezno označiti s kvalifikatorji.

a) zastarelo:

Job's comforter (zastar.) – 'slaba tolažba'
till/until kingdom come (zastar.) – 'celo večnost'
in the land of Nod (zastar.) – 'v kraljestvu sanj'

b) knjižno:

gird (up) one's loins (knjiž., šalj.) – zavihati rokave
beggar description (knjiž.) – 'biti nepopisen'

c) slabšalno:

holier-than-thou (slabš.) – 'hinavski', 'licemerski', 'farižejski'

Uncle Tom (am., pog., slabš.) – 'črnc, ki skuša ustreči belcem'

d) pogovorno:

a little bird told me (pog.) – 'nekdo mi je povedal', 'izvedel sem'

live off/on the fat of the land (pog.) – živeti na veliki nogi

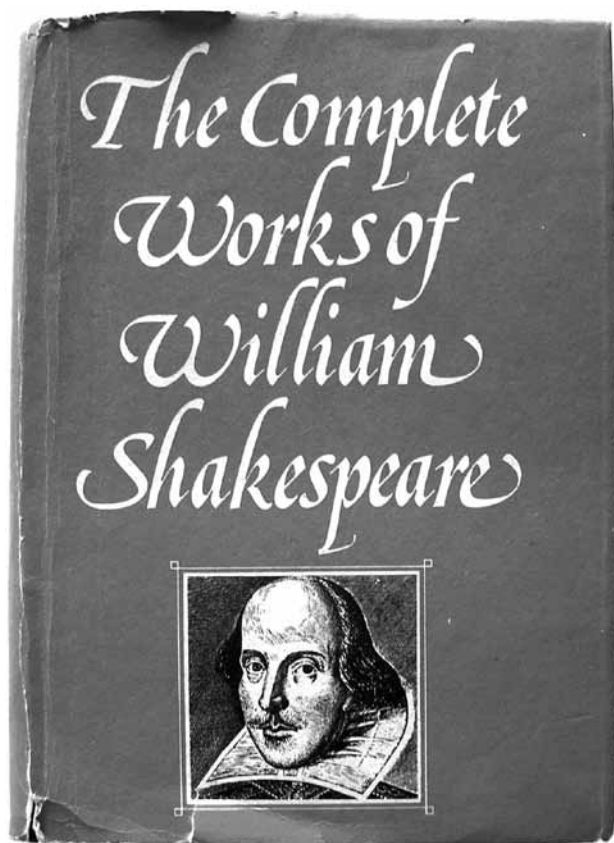
at the crack of dawn (pog.) – 'ob svitu/zori'

as mad as a hatter (pog.) – 'popolnoma nor', 'čisto nor'

Sl. 1: Sveto pismo: Slovenski standardni prevod.
Fig. 1: The Holy Bible: Slovene standard translation.

ZAKLJUČEK

Sl. 2: Zbrana dela Williama Shakespeareja.

Fig. 2: The Complete Works of William Shakespeare.

Z raziskavo, katere rezultati so predstavljeni v tem prispevku, smo skušali ugotoviti, kateri problemi se pojavljajo pri prevajanju zelo specifične skupine frazemov, tj. frazemov, ki izvirajo iz Svetega pisma in drugih literarnih del, in kako lahko te frazeme vključujemo v dvojezični slovar oz. kako jih v takem slovarju obravnavamo. V nekaterih primerih jih prevajamo dobesedno, ker obstaja enaka metafora tako v izhodiščnem jeziku (v našem primeru v angleščini) kot tudi v ciljnem jeziku (v našem primeru v slovenščini). Z veliko gotovostjo lahko trdimo, da se določene analogije pojavljajo pri frazemih v velikem številu različnih jezikov (pri čemer angleščina in slovenščina nista nobeni izjemi), kajti Sveto pismo in druga literarna dela so prevedeni v številne jezike. Ko smo primerjali frazeme v angleščini in slovenščini, smo ugotovili, da se metafore razlikujejo v podrobnostih, hkrati pa tudi v ubesedenju. Na koncu velja poudariti, da na izbor ustreznice ne vplivata samo leksika ali semantika, ampak tudi kreativna metafora sama: zamenjava ene metafore z drugo lahko znatno spremeni razumevanje originala. To pomeni, kot pravita Knowles in Moonova (2006, 94), da se morajo sestavljavci slovarjev in prevajalci zavedati diskurzne funkcije originalne metafore – kako metafora ocenjuje in ali jo uporabljamo za to, da kaj natančneje razložimo, ali morda za to, da zakrijemo ali 'zakodiramo' pravi pomen.

BIBLICAL AND LITERARY IDIOMS FROM TRANSLATIONAL
AND LEXICOGRAPHIC POINT OF VIEW

Marjeta VRBINC

University of Ljubljana, Faculty of Arts, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia
e-mail: marjeta.vrbinc@ff.uni-lj.si

Alenka VRBINC

University of Ljubljana, Faculty of Economics, Kardeljeva ploščad 17, 1000 Ljubljana, Slovenia
e-mail: alenka.vrbinc@ef.uni-lj.si

SUMMARY

The aim of this contribution is to present similarities and differences between English and Slovene idiomatic expressions derived from the Bible and other literary works from the field of world (and especially European) literature. Special attention is paid to the lexicographic problems connected with the inclusion and treatment of these idioms. For the purpose of this research, idioms were collected on the basis of two important monolingual idioms dictionaries: Oxford Idioms Dictionary for Learners of English and A Concise Dictionary of Phrase and Fable. The material for the analysis includes only idioms, whose biblical or literary origin is certain, and ignores all the idioms which may derive from legends, myths, traditional stories or nursery rhymes. Based on these criteria, 211 idioms were obtained and analysed in detail. All the idioms were translated into Slovene, which formed a basis for a contrastive analysis.

A lexical and semantic comparison of English idioms derived from literary sources and translation equivalents in Slovene shows that five groups of idioms can be established: full lexical and semantic equivalence in both languages, lexical equivalence with minor differences in lexis, lexical differences in both languages, false-friends relationship, orthographic and syntactic differences in English and Slovene.

When studying the lexicographic treatment of idioms, it can be established that the majority of the idiomatic expressions are included in the special idioms section (microstructure), but there are cases where idioms have full headword status (macrostructure). Cases where idioms can be found as examples illustrating the use of the entry word are also not rare. Other aspects of lexicographic treatment of idioms from literary sources are also interesting: lemmata derived from idioms, monosemy and polysemy, the core of the idiom is part of different idioms, variability of one or several components in the idiom, register of the idioms.

This research study has revealed that the selection of a translation is not just lexical or semantic. Apart from that, it has also shown that a creative metaphor plays an important role: replacing one metaphor with another can change the meaning of the original significantly. Lexicographers need therefore to be aware of the discourse function of the original metaphor.

Key words: idioms from the Bible and literary sources, semantic analysis, lexical analysis, dictionary treatment of idioms

VIRI IN LITERATURA

CALD3 – Walter, E., Woodford, K. (ur.) (2008): Cambridge Advanced Learner's Dictionary (Tretja izdaja). Cambridge, Cambridge University Press.

Flavell, L., Flavell, R. (2006): Dictionary of Idioms and Their Origins. London, Kyle Cathie Limited.

MED2 – Rundell, M. (ur.) (2007): Macmillan English Dictionary for Advanced Learners (Druga izdaja). Oxford, Macmillan Education.

ODE3 – Soanes, C., Stevenson, A. (ur.) (2005): Oxford Dictionary of English (Tretja izdaja). Oxford, Oxford University Press.

OALD8 – Turnbull, J. (ur.) (2010): Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (Osma izdaja). Oxford, Oxford University Press.

Parkinson, D., Francis, B. (ur.) (2006): Oxford Idioms Dictionary for Learners of English (Druga izdaja). Oxford, Oxford University Press.

Phythian, B. A. (1993): A Concise Dictionary of Phrase and Fable. London, Hodder & Stoughton Ltd.

Sveto pismo na internetu (1997). Slovenski standardni prevod. Svetopisemska družba Slovenije. <http://www.biblija.net/biblija.cgi?Bible=Bible&l=sl> (20. 10. 2010).

The Bible on the Internet (1611). King James Version. United Bible Societies. [Http://www.biblija.net/biblija.cgi?l=en](http://www.biblija.net/biblija.cgi?l=en)

The Bible on the Internet (1999). Contemporary English Version. United Bible Societies. [Http://www.biblija.net/biblija.cgi?l=en](http://www.biblija.net/biblija.cgi?l=en)

Bernik, F. (1998): Welcome Addresses at the Reception. V: Weiss, P., Krašovec, J. (ur.): Interpretation of the Bible: the International Symposium in Slovenia. Ljubljana, SAZU – Sheffield Academic Press, 48–49.

Drnovšek, J. (1998): Welcome Addresses at the Reception. V: Weiss, P., Krašovec, J. (ur.): Interpretation of the Bible: the International Symposium in Slovenia. Ljubljana, SAZU – Sheffield Academic Press, 41–42.

Gläser, R. (1988): The Grading of Idiomaticity as a Pre-supposition for a Taxonomy of Idioms. V: Hüllen, W., Schulze, R. (ur.): Understanding the Lexicon. Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 264–279.

Knowles, M., Moon, R. (2006): Introducing Metaphor. London – New York, Routledge.

Krašovec, J. (1998): Welcome Addresses at the Reception. V: Weiss, P., Krašovec, J. (ur.): Interpretation of the Bible: the International Symposium in Slovenia. Ljubljana, SAZU – Sheffield Academic Press, 51–56.

Kržišnik, E. (2000): Biblične stalne zveze v Slovarju slovenskega knjižnega jezika in v slovenskem jeziku. Razprave II. razreda SAZU – XVII/2000. Ljubljana, SAZU, 67–80.

Macrone, M. (2000): Brush up your Shakespeare! New York, Gramercy Books.

Moon, R. (1992): Textual Aspects of Fixed Expressions in Learners' Dictionaries. V: Arnaud, P. J. L., Béjoint, H. (ur.): Vocabulary and Applied Linguistics. Hampshire, Macmillan Academic and Professional Ltd., 13–27.

Moon, R. (1998): Fixed Expressions and Idioms in English. Oxford, Oxford University Press.

Pedersen, V. H. (1986): The Translation of Collocations and Idioms. V: Wollin, L., Lindquist, H. (ur.): Translation Studies in Scandinavia. Proceedings from the Scandinavian Symposium on Translation Theory II, Lund 14.–15. junij 1985. Malmö, CWK Gleerup, 126–132.

Sanders, A. (2000): The Short Oxford History of English Literature. Oxford, Oxford University Press.

Vrbinc, A., Vrbinc, M. (2004): Language Learners and Their Use of Dictionaries: The Case of Slovenia. Erfurt Electronic Studies in English. [Http://webdoc.sub.gwdg.de/edoc/ia/eese/eese.html](http://webdoc.sub.gwdg.de/edoc/ia/eese/eese.html) (20. 10. 2010).